

Svetlana Slapšak

NIČ NE SVETI, NITI KRESNIC NI

Izgubljeno letališče z izgubljenimi ljudmi in povsod je tema, poltema, utripajoča hladna luč, temna noč in zunaj sneg. V drami *Kresnice* Tene Štivičič kresnice nimajo šanse, niti kot ilegalne ekonomske migrantke, saj so ilegalni ekonomski migranti vsi. Vsi liki v drami bežijo ali bi si želeli pobegniti – dobro stoječi, da bi začeli na novo ali končali za zmeraj, reveži, da bi preživel, ne da bi morali iskati ostanke med smetmi. To, da zaradi vremenskih nevšečnosti nekaj časa ne morejo nikamor, zgolj služi zdolgočasenemu dramatiku/dramatičarki, da napiše majhno dramo za provincijsko gledališče. Tema je namreč že na robu zlorabe – posebej ko gre za film. Čakalnice na železniških postajah so zamenjali prostori letališč in za dramsko napetost ne poskrbijo več medčloveški odnosi ali Tolstojeva smrt. Zadnjo klavstrofobno verzijo sem gledala leta 1989 v Subotici, ko je Lazar Stojanović postavil letališčne zgodbe iz Bejruta tik pred vojno prav v dehumanizirani prostor subotiške občinske zgradbe ...

Dramatičarka pogumno postavlja banalnost v središče klobčiča, ki se odvija na letališču. Kombinacija nerazumljivih informacij iz zvočnikov in shematiziranega govora uslužbencev je dovolj za vtis nehumanosti. V tem univerzalnem kontekstu konstruira simulaker, ki naj bi bil znosen za gledališče, publiko in kulturne standarde nekega prostora. Za vsem se skriva realnost migracij, ki je videti povsem drugače in se dogaja na drugih lokacijah: prostor je Hrvaška, migranti potujejo z avtobusi IC ali z lokalnimi prevozniki s postaj, ki so umazane, smrdijo in so prenatrpane, ker avtobusov je ogromno. Slavonija je skoraj prazna – to je najočitnejši dokaz pripadnosti ES in prednosti potovanj brez potnega lista. Na drugi strani meje, v svetu zunaj območja človekovih pravic, ki ga je ES zastražila, ostajajo tisti brez možnosti kakršnega koli prevoza, tisti, ki jih lovijo po Bolgariji, skrivajo se po najhujših luknjah v Srbiji; in če jim slučajno uspe, jih pretepajo na Hrvaškem, zapirajo v taborišča brez hrane na Madžarskem, oropajo jih dokumentov in telefonov in jih vrnejo Hrvaški na dodatno pretepanje ... Morda si pa res gledališče zasluži, da dobi simulakrsko verzijo?

Migranti v drami si lahko privoščijo luksuzni organizirani neboleči samomor v Švici, šoping, pot na karibske otoke, ki naj bi pomagala pri zdravljenju alkoholizma, obisk uspešnega sina v Ameriki, obisk spokojnega očeta v Istri, pa tudi plačano pot v prostitucijo v Ameriki. Profesionalni migranti, stevardese in čistilke lahko najdejo tolažbo v vodki in ostankih oz. pasivnih krajah ob zastojih: a niti v kulturno sprejemljivi, simulakrski verziji dobitek avta na letališki loteriji dramsko ne funkcionira – ker ne deluje groteskno ...

Zakaj torej *Kresnice* niso fantazijska drama, če že ne morejo biti dokumentarna, plesna, ali rock opera? Zakaj človeške usode lebdi pod neonom – mrtvimi kresnicami? Zakaj ne treščijo ob beton, plastične sedeže, kupe prtljage? Zakaj liki niso ne tragični ne komični, zakaj imamo samo en pravi scenski dialog, tisti med Claro in Oliverjem? Domnevam, da je drama predvsem opomin na bodočnost, da avtorico banalnost privlači kot žalostni bodoči spomin na nekaj, kar bi morda lahko postalo normalnost. Gre za metaforo *ladje norcev*, nepomembnih posameznikov, ki, zaradi tragičnosti položaja, skupaj doživljajo prehajanje osebnega v pošastno in smrtonosno. Ko boste naslednjic potovali, bodo na vseh vhodih stali vojaki v rjavih uniformah. Krivci ne bodo vremenske nevšečnosti, temveč bo slepa moč odrejala, kam in če sploh boste potovali, postali boste nezakoniti – kot tisti, ki jih prej niste dovolj pozorno opazovali, ki jim niste pomagali. *Kresnice* so precizna futurološka projekcija nečesa, česar ne bo nikoli več. Zato ne morejo nikakor biti noben drug tip drame kot horozirana banalnost. Horoziranje pa, če gremo v gledališče, vidimo mi, publika, prav takšni popotniki in liki, v tisočeri enakih situacijah. Za horoziranje smo lahko pripravljene samo tako, da smo deheroizirane: izogibamo se vsaki nevšečnosti, vsakemu izgubljanju načrtovanega časa, vsaki možnosti, da bi zagledali neprijetno, grozeče in nevarno. Luzerji smo, ker nočemo opazovati sveta, ki se nam pod nogami spreminja.

Te, morda najširše družbene relevantnosti drame nikakor ne moremo skriti pod banalno preprogo »nezmožnosti medčloveškega komuniciranja«: liki v drami odlično komunicirajo, občutljivi so, pripravljene spremeniti predpisano obnašanje, razumeti drugega, se spomniti, odpustiti. Vsi opazujejo vse in tudi hočejo pomagati. Zato liki nastopajo v parih, ki v glavnem ostajajo skupaj. Nihče pa noče v ta sistem vnesti kritičnega eksploziva, se vprašati, zakaj prostore šol prevzemajo šoping centri, zakaj glasba, pisanje in novinarstvo nimajo več smisla, zakaj ne razumemo mehanizma, ki nas sili, da kot hrčki tečemo v krogu, dokler ne poginemo. In ko končno nekdo začne razumevati, ga sune v glavo nov avto ...

Hinavščina ne-upora lebdi nad vsemi temi občutljivimi in trpečimi liki: najbolj izprijen, najbolj kapitalizmu prilagojen, najbolj potrošniški je pravzaprav novinar, ki si lahko privoščijo luksuzni samomor v Švici. Ker pač nima, kot tudi vsi mi ostali ne, naravnega mehanizma delfinov, ki lahko enostavno nehajo dihati in utonejo. Nič ne zamerim takšni zahtevi elegancije, zgolj globoko zavidam. Tako so nam v kratkem času uspeli vsaditi občutek zavisti do možnosti tistih, ki so »bolj sposobni« oz. imajo dovolj denarja, da si tudi odhod lahko privoščijo v prvem razredu. Kdo bo še premišljeval o dobrem, močnem štriku, kdo bo tuhtal, koliko brisač je potrebno,

da tistih bednih pet litrov krvi ne uniči kopalnice? In kakšna žiletka, tudi če ni sterilizirana? Pa ne menda pod vlak in potem vsa ta umazanija ... Še prometna nesreča je videti bolje, a kaj ko nočem pobijati drugih. Perfektni švicarski tanatoturizem omogoča vse, tudi posnetek na internetu, zadnji selfi z zadnjimi besedami, zadnji kozarec, zadnjo pesem (*I did it my way*), vse na istem računu, plačanem vnaprej. Ko denar s kartice pade na račun, lahko zabodejo prvo, lahko anestezijsko injekcijo. Zato ker novinarju, ki je videl vso grozo sveta, ni padlo na pamet, da bi ves ta denar dal nekomu, ki ga je zadela nesreča, medtem ko bi sam umiral počasi in boleče, tako kot večina ...

Ali je potemtakem možna interpretacija, da je avtorica želela predvsem znervirati publiko s tistim, česar v drami ni? V tem primeru bi pojem postdrame dobil nov pomen – v popolnem nasprotju s postdramsko poetiko. Banalnost in nekritičnost lahko nervirata ob prvem dotiku, in to je posledica dobre izurjenosti tako umetniške srenje kot publike skozi mnoga leta v prekarni kulturi. Ali ob drugem dotiku vsi skupaj bolj potrebujejo čakanje Godota, destrukcijo lažnega sveta ali kakšno drugo rešitev sodobnega gledališča? Bojim pa se, da gre za tretji dotik, popolno uničenje sveta, ne s kakšno usodno tehnologijo, temveč veliko bolj grozljivo, s povampirjeno banalnostjo neobčutljivih, neopazujočih, maščevalnih, ki vedno iščejo isto – moč, nadzor nad drugim, kaznovanje vsega, kar je za stopnjo boljše. Tudi za meščansko banalnost in nekritičnost torej. Novinar je zločinec, ne zaradi tabuiziranega samomora, ne zaradi obnove splina v kulturi, ne zaradi pozabe revolucije: kriv je za zločin premišljevanja v lastni globoki preteklosti.

Ne trdim, da je avtorica v celoti uspela izpeljati ta tvegani in zahtevni program. Nisem niti prepričana, da bo večina publike pri izhodu iz gledališča občutila boleči krč, ta zapozneli in še toliko manj znosni znak, da je dojela podtaknjeno destrukcijo. Nasprotno, večina bo lahkotno prepoznavanje znanih in povsem možnih zgodb sprejela z urbano rafiniranostjo in lahkim prezirom banalnosti in nekritičnosti. Množicam ne bodo zavreli občutki tako, da bi se spontano podale po globokem snegu do stavbe parlamenta in zahtevale več enakosti, več sočutja, več sreče. Najverjetneje je, da bo večino šele pozneje, denimo naslednje jutro, zajelo obupno stanje socialne paralize, nezmožnosti, da se kar koli spremeni; verjetno se bodo razbesneli ob branju dnevnika in brskanju po internetu. In potem bodo prešteli lajke in emojije včerajšnjega dne in morda bo dovolj za pozabo. Avtorica morda res ni iskala poceni simpatij.

Ko preneha snežiti, vsako letališče v Evropi razkrije svoje skrivnosti: migranta, ki ga z verigami na rokah peljejo nazaj v državo, iz katere je pobegnil; država bo od ES dobila dodaten denar, da ga pretepe, zapre, ubije. Čistilke bodo odšle z ostanke čokolad v svoja bedna bivališča, kjer sinovi z mutirajočimi pubertetniškimi glasovi berejo verske tekste, ki so jih očetje pozabili. Stevardese z nekaj kunami več v denarnici bodo trpele svoje lokalne ljubimce v upanju, da bo enkrat prišel turški princ iz televizijske milnice. Nosilci posebnih sposobnosti se bodo iz piarovskih uradov preselili »na zemljo«, v Istro.

Obstaja gluhi čas na letališču, med polnočjo in šesto uro zjutraj. Obstaja ZZ, *zero zone*, nulta cona, v kateri ostajajo ljudje, ki čakajo na odločitev. Leta 2000 sem v takšni coni preživela tri noči, na Shipholu v Amsterdamu. V skritem delu letališča se bodo tisti, ki ne morejo ne naprej ne nazaj, ponoči zatekli v noro drag hotel, kjer vnaprejšnje rezervacije niso možne. Manj uspešni bodo spali na stolah v tranzitni coni. Letališče bo utonilo v banalnost izključevanja, represije, poniževanja in sanitarije bodo močno dišale po dezinfekcijskih sredstvih. Prehodne oblike življenja prihodnosti, zasnovanega na nadzoru povsod in ves čas, popolni pokornosti, iracionalnosti in grozljah že obstajajo. Prenašamo te oblike, ker vsi želimo nekam pobegniti in ker se vsi bolj ali manj bojimo letenja. Morda prenašamo in si sami izmišljujemo vse te tisoče pravil, slepoto, avtocenzuro, kritičnost samo zato, ker se bojimo letenja? Letališča so logična, morda res edina možna rešitev za takšno obliko mobilnosti. Svoboda pa ima veliko jasnejše zahteve. In letenje ne bo nikoli izgubilo vseh svojih metaforičnih pomenov.

Želeli ste torej videti lahko dramo, polno zanimivih likov, prepoznavnih situacij in komičnih prebliskov, povezanih z našimi najbolj priljubljenimi slabimi navadami? Pozabite na to. Pripravite maskirni mejkap, bandano za na glavo, oblecite majico z likom Che Guevare in preverite, kdo si je še upal priti na predstavo. Vaši bodoči tovariši?